

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

123:4 • 2003

Socialdemokratisk Europapolitik

Maria Gussarsson, *En socialdemokratisk Europapolitik. Den svenska socialdemokratins hållning till de brittiska, västtyska och franska broderpartierna, och upprättandet av ett västeuropeiskt ekonomiskt samarbete, 1955–58*, Diss, Stockholm 2001. 306 s.

Maria Gussarssons avhandling om socialdemokratisk Europapolitik är ett bidrag till debatten om orsakerna till att Sverige så länge stått utanför integrationsarbetet i Europa. Tidigare studier av problematiken har ofta fokuserat på den interna debatten om europeisk samverkan. Författaren har den lovvärda ambitionen att studera det svenska agerandet i en internationell kontext. Frågan har konkretiserats till att gälla socialdemokratins förhållande till Europafrågan och vilken påverkan de europeiska broderpartierna har haft på svenska socialdemokraters syn på problematiken.

Avhandlingen är välskriven och lättläst. Den har också en klar struktur med parallellt behandlande av de två intresseområdena, med ett antal frågor i inledningen som återkommer i sammanfattningen. Maria Gussarsson vidgar perspektivet i debatten om Sverige och Europa genom att diskutera Storbritanniens, Frankrikes och Tysklands förhållande till EEC och ställa det i relation till Sveriges ställningstagande. Hon diskuterar också relationen mellan partipolitik och nationell politik, där det svenska socialdemokratiska partiet som regeringsparti har en betydligt starkare ställning än motsvarigheterna i flera andra länder.

Syfte och innehåll

Det är inte ovanligt att man i ett avhandlingsarbete måste revidera det ursprungliga syftet man en gång haft med arbetet. Så är också fallet i Maria Gussarssons arbete. Hennes ursprungliga frågeställning gällde om broderpartierna i Storbritannien, Frankrike och Västtyskland påverkat SAP i dess ställningstagande till EEC. För att kunna avgöra detta måste hon först analysera förutsättningarna för att en sådan påverkan skulle kunna äga rum. Hon ägnar därför relativt stort utrymme åt att beskriva och analysera de partier i Storbritannien, Tyskland och Frankrike, som uppfattas som broderpartier. Det gäller alltså Labour i Storbritannien, socialistpartiet (SFIO) i Frankrike och det socialdemokratiska partiet SPD i Tyskland. Därpå undersöker hon de kontakter som förekom mellan SAP och de övriga partierna vad gällde Europafrågan. Källmaterialet visar sig då vara magert. Det finns inte många exempel på korrespondens mellan partiernas företrädare och inte heller många möten där Europafrågan diskuterats. Svaret på huvudfrågan är härmed klart – broderpartierna har inte haft något nämnvärt inflytande på svensk socialdemokrati i Europafrågan.

Det magra källmaterialet kan dock kompletteras. Påverkan från övriga europeiska till svenska socialdemokratiska partier kan förstås ske på ett mer indirekt sätt och Gussarsson genomför därför en analys av den bild som ges i svensk socialdemokratisk press av de socialistiska partierna i Storbritannien, Frankrike och Tyskland. Inte heller i pressdebatten framkommer särskilt mycket om broderpartiernas syn på Europafrågan och det negativa huvudresultatet förstärks.

Författaren ger då arbetet en delvis annan vinkling. Eftersom det är uppenbart att någon nämnvärd påverkan inte äger rum försöker hon analysera orsakerna här till. Hon återvänder till den svenska kontexten och behandlar en fråga som diskuteras av många andra forskare, nämligen orsakerna till att Sverige inte blev medlem av EEC. Det kan också uttryckas som att hon söker förklaringar till att SAP var så motståndskraftigt mot pro-europeisk påverkan. Hennes huvudresultat i denna del av arbetet är att alliansfriheten inte används som argument i avståndstagandet från EEC, utan att det viktigaste tycks vara omsorgen om den nationella välfärden.

Gussarsson konstaterar avslutningsvis att orsakerna till att någon påverkan från broderpartierna inte ägde rum främst består i SAP:s starka nationella ställning och i att frågan ansågs vara realpolitisk snarare än ideologisk. Andra socialistiska partier saknade därigenom i stort sett möjlighet till påverkan.

Teori och metod

Författaren anknyter till två forskningstraditioner. Den ena är en i huvudsak statsvetenskaplig tradition med jämförelser av hur partier med liknande ideologisk bakgrund påverkas av specifika nationella förutsättningar, såväl interna som externa. Den andra är forskningen om den svenska inställningen till Europasamarbetet, där inte bara socialdemokrater utan även andra partier och grupper varit viktiga för ställningstagandet. För att komma åt förutsättningarna för samarbete skisserar hon inledningsvis det huvudsakliga ideinnehållet hos broderpartierna och ställer ideerna i relation till den faktiska politik som förs i respektive land. Partierna beskrivs alltså i sin nationella kontext. Ideologisk likhet är en nödvändig, men inte tillräcklig, förutsättning för samarbete – det måste också finnas upparbetade personliga kontakter mellan representanter för partieliterna.

Gussarsson utgår i sin analys från begreppen aktör och struktur. Hon definierar aktörerna – ett fåtal personer i varje partis ledning – och försöker klarlägga vilka förutsättningar det finns för påverkan och samarbete. Hon påpekar att aktörerna passivt påverkas av verkligheten men också aktivt påverkar den. Det handlar således i hög grad om att definiera handlingsutrymmet för aktören.

Handlingsutrymmet påverkas också av vilken bild av verkligheten aktören har. Författaren använder ofta begreppsparet verkligheten – bilden av verkligheten, men hon drar sällan några slutsatser av denna analys. Hon kunde med fördel ha använt analysredskapet till att diskutera exempelvis förhållandet mellan fransk socialism och svensk socialdemokrati. Det förefaller inte otroligt att det bris-

tande samarbetet mellan dessa två partier åtminstone delvis berodde på att de hade en bristfällig kunskap om varandra. Bilden av SFIO bland svenska socialdemokrater förefaller ha varit en helt annan än SFIO-företrädarnas bild av sig själva.

Den teoretiska ramen är relativt tunn, vilket i och för sig inte behöver vara problematiskt. Det viktiga är att man har ett antal analytiska redskap som man kan använda sig av för att förstå skeendet. Ett viktigt problem för Gussarsson är åtskillnaden mellan realpolitik och ideologi. Orsakades SAP:s avståndstagande från Europa av realpolitiska eller ideologiska skäl? Detta är en spännande fråga men den kräver att man definierar vad som kan anses vara realpolitik och vad som kan anses vara ideologi. I brist på en sådan distinktion blir inte bara frågan utan också slutsatserna oklara.

Utrikespolitiken faller bort

Den främsta kritik som kan riktas mot Maria Gussarssons avhandling är att hon missar den utrikespolitiska aspekten av EEC:s bildande. Hon visar att SAP inte diskuterar alliansfriheten med broderpartierna. Inte heller inom regeringen eller inom partiet är alliansfriheten någon stor fråga. Hon uppfattar detta som tecken på att alliansfriheten inte var av så stor betydelse för det svenska ställningstagandet. Hon är dock inte helt nöjd med sin slutsats utan söker efter tänkbara förklaringar till att frågan inte diskuterades. Avsaknaden av säkerhetspolitisk diskussion inom regeringen, partiet och mellan broderpartierna leder henne emellertid till att betona omsorgen om välfärdsstaten som orsaken till avståndstagandet från Europa. SAP ansåg att välfärden utvecklats mer och att samhället var mer modernt i Sverige än inom EEC.

I den teoretiska utrustning författaren använt sig av ingår inte diskursanalys. Med en sådan analys kan man visa att det i en del sammanhang kan bli poänglöst att diskutera vissa frågor eftersom svaren betraktas som på förhand givna. Antingen är parterna överens eller också är de så överens om att de inte är överens, att det inte är någon mening att diskutera saken. Säkerhetspolitik kan vara ett sådant ämne i överläggningarna mellan de socialistiska broderpartierna. Det anses vara en nationell fråga att besluta om sin säkerhetspolitiska ståndpunkt och den kan knappast bli föremål för ingående partipolitiska diskussioner. Inom parti och regering kan det mycket väl vara så att enigheten om säkerhetspolitiken var så stor att man inte anser sig behöva diskutera den. Om ställningstagandet redan är gjort och enigheten, även över partigränserna är stor, kanske diskussionen inte får någon större omfattning. Det kan mycket väl tänkas att säkerhetspolitiken tillhörde diskursen på ett sådant sätt att den inte kunde diskuteras, varken vid diskussioner inom SAP, inom regeringen eller med broderpartierna. Antingen var den för känslig eller också ansågs ställningstagandet självklart. Det betyder emellertid inte att säkerhetspolitiken var oviktig för inställningen till Europasamarbetet. Tvärtom var den helt avgörande.

Vad är socialdemokrati?

Avhandlingens centrala analysobjekt är socialdemokratin – avspeglat i titeln *En socialdemokratisk europapolitik*. En viktig definitionsfråga är då förstås vad socialdemokrati är. Gussarsson problematiserar innebörden i begreppet genom sitt jämförande av olika socialdemokratiska partier och deras förhållande till Europapolitiken. Hon visar då att innebörden i ordet socialistisk eller socialdemokratisk i hög grad bestäms av det nationella sammanhanget. I kolonialmakter som Storbritannien och Frankrike påverkas inställningen till Europa av inställningen till imperiet. I Tyskland spelar hoppet om återförening av Väst- och Östtyskland en avgörande roll för inställningen till Europa.

Men vad är socialdemokrati i Sverige och kan en svensk socialdemokratisk hållning till Europa definieras? Författaren gör ett försök att skilja ut de aktörer som kan anses centrala. Hon går igenom interna diskussioner inom partiet och redovisar också diskussioner med nordiska broderpartier. Hon går också igenom den socialdemokratiska pressens syn på de europeiska broderpartierna. Det är då viktigt att hålla isär vad som sägs inom den socialdemokratiska eliten från det som sägs i den socialdemokratiska pressen. Det tycks som om detta berett författaren vissa svårigheter.

Som exempel på dessa svårigheter kan nämnas referatet av den interna diskussionen om EEC inom SAP-ledningen. Med utgångspunkt från diskussionerna inom SAP konstaterar Gussarsson passivitet och avvaktan i förhållande till EEC. Detta är utan tvekan riktigt men när hon hävdar att anledningen till denna avvaktande inställning är omsorg om rättvisa och välfärd, begår hon misstaget att förutsätta det som skulle bevisas. I resultatredovisningen från de partiinterna diskussionerna finns inga argument redovisade som bygger på rättvisa och välfärd. Istället motiveras avståndstagandet från EEC, dels med alliansfriheten, dels med omsorgen om den fria handeln. Inom EEC fanns länder med starka inslag av protektionism, vilket rimmade illa med Sveriges traditionella frihandelsvänlighet. Troligen spelar författarens förförståelse en stor roll för den missvisande resultatredovisningen. Hon anser förmodligen att det finns goda skäl att tro att svenska socialdemokrater borde motivera sitt ställningstagande till Europa med argument om rättvisa och välfärd, men faktum är att de i redovisningen inte förekommer. I pressen cirkulerar däremot rättvise- och välfärdsargument men socialdemokratisk press är inte det samma som den socialdemokratiska ledningen.

Sveriges nej till EEC

Maria Gussarsson har gjort ett försök att sätta in forskning om svensk socialdemokrati i ett internationellt sammanhang. Hennes utgångspunkt har varit att partisamarbete över gränserna borde haft betydelse för ställningstagandet i en så viktig och så internationell fråga som EEC-samarbetet. Resultatet av undersök-

ningarna är emellertid entydigt negativt – broderpartierna betydde praktiskt taget inget för SAP i Europafrågan. Ett negativt resultat är också ett resultat men för att förstå varför resultatet är negativt måste författaren arbeta vidare med att analysera orsakerna till SAP:s ståndpunktstagande i EEC-frågan. En brist i avhandlingen är då att hon inte till fullo utnyttjar tidigare forskning – exempelvis finns inga hänvisningar till Bo Stråths *Folkhemmet mot Europa*, vars slutsatser ligger ganska nära hennes egna.

Mer besvärande är dock att hon inte klart definierar sina analysredskap. En viktig distinktion för henne är, som redan nämnts, realpolitik/ideologi. Hon ställer sig frågan om motivet till SAP:s avvaktande inställning till EEC-samarbetet är realpolitiskt eller ideologiskt betingat. Problemställningen blir dock otydlig eftersom hon inte definierar vad hon inbegriper i "realpolitik" respektive "ideologi". I de flesta fall använder hon begreppet realpolitik på ett sådant sätt att det refererar till egenintresse. Ibland gäller det säkerhetspolitiska egenintresset – alliansfriheten, möjligheten att stå utanför konflikter, ibland gäller det handelspolitiska egenintresset – att få tillgång till en så stor marknad som möjligt. Ideologibegreppet knyts till argument om rättvisa – rättvisare fördelning mellan människor inom EEC men också rättvisa möjligheter till handel även för länder i tredje världen.

Gussarssons resultat rörande orsakerna till att Sverige kom att stå utanför EEC blir härigenom något oklara. Å ena sidan hävdar hon att de realpolitiska argumenten överväger. Å andra sidan betonar hon omsorgen om välfärden som argument för att stå utanför. Möjligen menar hon att det är ett nationellt egenintresse (realpolitik) att skapa ett generöst välfärdssystem. I så fall tycks distinktionen realpolitik/ideologi inte tillföra diskussionen särskilt mycket.

Sammanfattning

Den största tillgången i avhandlingen är den jämförande internationella ansatsen. Det mest intressanta resultatet är att Maria Gussarsson visar att förutsättningarna för samarbete mellan SAP och broderpartierna var små. Svårigheterna låg i språkkunskaper och kulturskillnader. De låg också i det faktum att SAP hade den nationellt starkaste positionen och att västeuropeiskt samarbete inte ansågs ha med socialdemokratiska frågor att göra. Huvudfrågan – om socialistiska broderpartier påverkade SAP i dess inställning till EEC – får ett negativt resultat.

Den huvudsakliga bristen i avhandlingen ligger i att analysredskapen inte används på ett sätt som gör det möjligt för författaren att dra konsekvenserna av sitt eget arbete. Hon påpekar själv att det faktum att SAP befinner sig i regeringsställning är viktigt och säger att ideologi tycks ha mindre betydelse. Den logiska slutsatsen är att EEC-frågan är en nationell fråga – inte någon partifråga. Som nationell fråga är den viktig för att ge Sverige den realpolitiska möjligheten att bevara sin alliansfrihet och att ge Sverige tillgång till största möjliga marknad.

Det är sålunda ett utrikespolitiskt ställningstagande som är avgörande för att Sverige står utanför EEC. Detta utrikespolitiska ställningstagande består i ett avståndstagande från EEC-ländernas önskemål att knyta samman ekonomi och utrikespolitik. Ekonomisk integration ses av EEC-länderna som ett verktyg för att åstadkomma politiskt samarbete. För Sverige som alliansfritt land är det istället nödvändigt att skilja ekonomiskt från utrikespolitiskt samarbete. I detta nationella ställningstagande kan man inte förvänta sig att socialistiska partier i andra länder ska ha något stort inflytande.

Birgit Karlsson*

* Fakultetsopponent.